

Kap 29 : Monarkins rätta natur

När argumenten är svaga höj rösten.
Samuel Johnson (1709-1784)

Som skildras i inledningen (se inledning 2) var den socialdemokratiska partiledningen mycket tacksam för att Gustaf V inte försökte motarbeta systemskiftet. Arbetarhistorikern John Lindgren (1955) beskriver Hjalmar Brantings & Per Albin Hanssons ointresse för republikfrågan som en kombination av att samarbetet med kungahuset fungerade bra, att det politiska stödet för att avskaffa monarkin saknades, att socialdemokratin hade nog av andra problem, att Weimar-republikens kaos avskräckte & slutligen Hitler.

”Om nazismens förödande återverkningar på intresset för en republikansk statsform hos unga svenska arbetare kan jag vittna av egen erfarenhet. Under de första åren av 1930-talet förekom vid Brunnsviks folkhögskola gång efter annan diskussioner om monarki eller republik. De har efterlämnat minnet av pigga och uppfriskande talövningar – som medel att bekämpa den då aktuella tråkigheten på landsbygden var de förtjänta av ett högt betyg. 1933 gick ridån ner för våra trevliga och angenäma matcher. De upphörde helt och hållet. Det berodde på det uppenbara förräderi mot demokratin som presidenten Paul von Hindenburg begick den dag, då han anförtrodde rikskanslers-posten åt Hitler. Året därpå gick presidenten ur tiden och Hitler övertog jämväl befogenheterna som statschef. Vi tyckte att det var meningslöst att längre gnälla över vår egen anpassbara monarki. Och den uppfattningen var vi inte ensamma om. Som en reflex av den ödesdigra och hotfulla utvecklingen i Tyskland var det många övertygelsetrogna republikaner som fann anledning att ta sina tidigare åsikter om monarkin under omprövning.

Så går beslutsamhetens friska hy
i eftertankens kranka blekhet över.”¹

Därefter gick socialdemokratin i koalition med bondeförbundet, Sveriges mest monarkiska parti. Inget läge för antimonarkisk agitation då heller. 1934-1957 förekom inga republikmotioner överhuvudtaget.

*

Efter kriget startade republikdiskussionerna om. Pådrivande var ungdomsförbundet (SSU), kvinnoförbundet (SSKF), bildningsförbundet (ABF), fackföreningsrörelsen (LO), socialdemokratin egna tankesmedjor (Tiden), oberoende tankesmedjor (Clarté), den liberala pressen (Dagens Nyheter) & oberoende akademiker. Diskussionerna blir något enklare att följa om man skiljer på republikaner, antimonarkister & antifascister. Jag följer SSU-spåret:

* * *

A. SVERIGES SOCIALDEMOKRATISKA UNGDOMSFÖRBUND (SSU)

Hjalmar Brantings politik kan beskrivas som att han 1917 valde parlamentarisk demokrati med en politiskt neutral kung (den engelska 1689-modellen) i stället för republik baserad på folkmakt (den franska 1789-modellen). Ungdomsförbundet höll dock fast vid sitt republikanska 1789-ideal. Lindblom (1945) beskriver idéklimatet som:

”De svärmade för revolutionära frihetskrig, ur franska revolutionens och Pariskommunens

¹ Lindgren 1955: ss. 56-57.

historia hämtade de inspiration och Robespierre, Danton och Marat voro stora hjältar. ... Den socialistiska kunskapen hämtades dels ur Marx' och Lasalles skrifter, som väl ej studerades alltför ingående, dels från Krapotkin, där de anarkistiska idéerna hämtades fram. På det skönlitterära området var Strindberg idolen, han lästes nästan som bibeln, vidare Nietzsche, Schopenhauer, Max Nordau, Zola, Lamartine, Ibsen m. fl. Böckerna cirkulerade i klubben och diskuterades ingående. Denna böjelse för skönlitterära övningar kan ha varit ett uttryck för känslan av bristande politiska uppgifter. Man fick inte vara med riktigt som man ville i de politiska fejderna, då partiet ej tog vederbörlig notis om de unga socialistiska talangerna.”²

*

Tronskiftet 1950 & författningsutredningen (1954-1964) aktiverade den ungsocialistiska republikopinionen. Även skrivierna kring den s k Haijby-affären verkar ha bidragit. Mycket hände sedan fort. 1954 inkluderade SSU Republik-frågan i sitt program & 1955 beslöt kongressen att göra 1911 års republikkrav till en prioriterad fråga. 1955 och -56 ingick Republik-frågan i ABF:s kursutbud.³

1955 konstituerade sig Republikanska klubben med ABF:aren m m Hans Haste som ordförande, Sven Österberg som vice ordförande & Ingemar Wassberg som kassör; Vilhelm Moberg (SAC?), Herbert Tingsten (fp) & August Spångberg (s) var affischnamn. I kölvattnet av de cirka 300 ABF-kurserna konstituerade sig ytterligare ett 20-tal klubbar spridda över landet. Dessa samlades under paraply-organisationen Republikanska förbundet med Sten Sjöberg (s) som ordförande, Haste som vice ordförande & Ingemar Mundebo (fp) som sekreterare.

ABF:s studiematerial inkluderade en ”socialdemokratisk” litteraturlista (se nedan). Till den kan fogas en svensk republikansk tradition åren 1848-1918.⁴ Tyngdpunkten i litteraturlistan låg på författningsstriden 1906-1918 och Gustaf V:s diplomatiska initiativ under 1:a & 2:a världskriget, särskilt midsommar-krisen 1941.

- Det socialdemokratiska partiprogrammet.
- Brusewitz, Axel. (1951.) Kungamakt, herremakt, folkmakt : Författningskampen i Sverige (1906-1918). Stockholm: Tidens förlag.
- Wigforss, Ernst. (1954.) Minnen, del 3 : 1932-1949. Stockholm: Tidens förlag. [Sidorna 153-157,170-177.]
- Sjöberg, Sten. Demokrati och monarki. Fackföreningsrörelsen, 1952: nr 51-52, ss. 508-516.
- Sjöberg, Sten. Konung kontra statsråd under Gustaf V:s regeringstid. Tidskriften Tiden, 1954: nr 9, ss. 520-531.

ABF:s kursverksamhet var mycket omfattande, varför deras studiematerial om monarki-republik⁵, särskilt i Vilhelm Mobergs tolkning⁶, kom att under lång tid dominera i debatten. Studiematerialet fick sin karaktär av att det dels skulle beskriva ”monarkins rätta natur”, dels skulle övertyga kursdeltagarna om att 1911 års republikkrav fortfarande var god politik. Som skildras i nästa kapitel var det dock svårt att utanför SSU & LO få genomslag för budskapet. Det upplevdes som alltför vinklat. Det var också detta med rörelsens fixering vid Gustaf V som person.

*

Republik-frågan diskuterades på SSU:s kongresser 1955-1967. Merparten inlägg krävde mera

² Lindblom 1945: ss. 14-15.

³ Sjöberg 1955.

⁴ Spångberg 1966: ss. 45-48; Sjöberg & Åsard 1982; Lundberg 2005.

⁵ Eliasson 1954: ss. 28-35.

⁶ Moberg 1953 & 1955.

renlärighet, mera energi i agitationen & en folkomröstning vilket förbundsstyrelsen med tanke på opinionsläget fann både naivt & kontraproduktivt. Är man i minoritet så är man. Inte blir det mera republik om motionen besegras både i riksdagen & i en folkomröstning! SSU:s förbundsstyrelse rekommenderade i stället intresserade att söka sig till Republikanska klubben, som kom att fungera som "säkerhetsventil" & alibi (se nästa kapitel 30).

* * *

B. MONARKINS RÄTTA NATUR

Monarkidebatten är mycket spretig. Eftersom skrivierna till den grad svänger mellan analys av monarkins samhällsroll, förtal av kungahuset & rena fantasier är det svårt att skilja dikt från verklighet. Inom massmedieforskningen talar man därför hellre om diskurser eller "berättelser". Några av dessa diskurser är:

- Familjeversionen av pappa, mamma, barn i helg & söcken. (Kapitel 20, 34 & bilaga 3.)
- Man kan inte skilja land & styre åt. Sverige utan monarki är inte längre Sverige. (Kapitel 6.)
- Monarkins bidrag till Sverigebildningen & BNP. (Kapitel 16 & 17.)
- Den pornografiska versionen om mätresser, älskarinnor & kaffeflickor. (Nätbilaga A & B.)
- Republik är människans utveckling från undersåte till samhällsmedborgare. (Kapitel 1.)
- Maktversionen om att kungahuset missbrukar sin ställning. (Kapitel 18, 26, 27, m fl.)
- Kungahuset som tyskvänner, nazister & landsförrädare. (Avsnitt C, nedan.)
- Kungahusets vänskapliga förbindelser med islamska diktaturer. (Kapitel 17 & 18.)

Den republikanska debatten (att skilja från renodlad antimonarkism) har i slutändan alltid handlat om författningen & medborgarandan, inte om enskilda Bernadotternasandel. Det har därför varit svårt för republikanerna att utnyttja förtälet & fantasiversionerna i sin propaganda. De uttrycker sig föraktfullt om familjeversionen & monarkins bidrag till BNP, ignorerar pornografin och är i övrigt ambivalenta. Maktversionen kolporterar de själva, så att Bernadotterna antas både domptera & dupera sin omgivning (Moberg), gå överklassens ärenden (Sjöberg) & på olika sätt berika sig (Lysekil). Budskapet om kungahuset som diktaturkramare verkar de senare åren ha tappat mark, men citeras fortfarande i antifascistiska kretsar som bibelord. Budskapet om Republik som personlig frigörelse är svårt att föra ut genom att det förutsätter att befolkningen både är förslavad och vilseförd. Inte så populärt. Folket vill hellre smickras. Det har också varit svårt att hävda republik & folkmakt som en alternativ historieskrivning. Monarkin är bättre dokumenterad.

*

Detta med pornografin är ett ömtåligt ämne eftersom republikanerna gärna vill framställa sig som mera rumsrena än de är. "Take the moral high ground" som amerikanerna brukar uttrycka det. Antimonarkisk agitation har dock alltid varit en blandning av sex & politik. Jag exemplifierar med "Den motvillige monarken":

"Kristdemokraten Peter Althin, sedan 2010 ordförande för Republikanska föreningen, berättar att han före publiceringen kontaktades av både Deanne Rauscher och Kristoffer Lind på Lind & Co och fick läsa det råmanus som handlade om kungens privatliv. Föreningens dåvarande generalsekreterare och opinionsbildare Mona Abou-Jeib Broshammar bekräftar att hon arrangerade ett samarbete med bokförlaget [så att föreningens medlemmar fick köpa boken till reducerat pris] eftersom det, enligt henne, låg i Republikanska föreningens intresse att nå ut med boken till så många människor som möjligt. Hon berättar också att hon förde diskussioner med Thomas Sjöberg om att driva

opinion tillsammans, men att Sjöberg ville vara försiktig och önskade hålla låg profil.”⁷

* * *

C. KUNGAHUSET SOM TYSKVÄNNER, NAZISTER & LANDSFÖRRÄDARE

*Att vara SSU:are på trettioalet är att vara antinazist.
SSU 100 år (jubileumsbok)*

SSU hade från 1920-talet en självpåtagen roll som som demokratins försvarare i vilket ingick ideologiskt motstånd & slagsmål. Huvudmotståndarna var bolags- & bondehögern och från 1932 även nazistgrupperingar.⁸ Gustaf V, arvr prins Gustaf Adolf & hans hustru Sibylla betraktades redan tidigt som nazistsympatisörer eller värre, vilket tycks ha berott på deras politiska aktivism, tyska släkt, umgänge & representation. Litteraturlistan i avsnitt A sprider dock föga ljus över vad som egentligen ägde rum. Möjligen kan man på basis av den anklaga Gustaf V för att ha överskridit sitt mandat, arvr prins Gustaf Adolf för dåligt omdöme & Sibylla för ett oblikt öde. Som hon själv uttryckte saken: ”Inte nog med att nazisterna förstört mitt liv i Tyskland – nu har de även gjort det i Sverige.”⁹

*

Gustaf V

Gustaf V:s popularitet & anseende har varierat stort. Jag sammanfattar: Under förkrigstiden 1907-1914 förföljde han sina motståndare (republikaner, fackföreningsmän, socialister, värnpliktsvägrare, hädare & majestätsförbrytare). Under mellankrigsperioden 1918-1939 arbetade han tvärtom aktivt för att återupprätta sin popularitet & sitt skamfilade anseende, och blev under 2:a världskriget förmodligen Sveriges populäraste regent någonsin. Under efterkrigsperioden 1945-1950 och framåt utsattes han dock av sina motståndare för en exempellös smutskastning där han framställdes som både hanrej, horkarl & homosexuell nazist.

*

Gustaf V kom att träffa Hitler tre gånger. Första gången var den 21 april 1933. Gustaf var på genomresa och skulle träffa president Hindenburg för ett lunchsamtal på Berlinambassaden. Samtidigt ville han kritisera den tyska statsledningen för judeförföljelsen – han var genom sin bror Carl, ordförande i Svenska Röda Korset, noggrant informerad om vad som pågick – och bad därför Hindenburg att ta med sig några av sina regeringskolleger. De som följde med var nyutnämnde rikskanslern Adolf Hitler, vicekansler von Papen, utrikesminister von Neurath, förre riksrätts-presidenten Simon och preussiska akademins president von Schillings.¹⁰ Något protokoll fördes inte över Gustafs ”bordssamtal” men åtminstone Hitler påstås ha blivit mycket upprörd. Jarl Torbacke har sammanställt vad vi vet. Versionerna är delvis motstridiga. Jag redovisar den version som Gustaf månaden därpå gav till statsrådet Felix Hamrin:

”Ordbytet började, enligt vad kungen nu meddelade Hamrin, med att majestätet sa sig alltid ha varit tyskvän; just därför ogillade han den nya regimens åtgärder som medförde att Tyskland förlorade alla sympatier inom alla folk. Hitler svarade att han måste tränga undan judarna som tillvällat sig alltför stor makt; mot det fåtal judar som nu dödats kunde för

⁷ Harrison & Schein 2012: ss. 158-159.

⁸ Lundin 2019.

⁹ Roger Lundgren. Prinsessan Sibylla – ett kungligt livsöde. Kungliga magasinet, 2013:1.

¹⁰ Dagens Nyheter 1933-04-22, s. 8.

övrigt ställas de hundratals personer som mördats av de av judarna skyddade och hjälpta kommunisterna. Kungen vädjade då till Hitler att fara skonsammare fram.”¹¹

Hitlers version av mötet är från ett bordssamtal 1942:

”Det hade inte alltid varit lätt att övertala den gamle herrn [Hindenburg] men när man väl lyckats övertyga honom så gick han helt och fullt in för saken. Från början hade han nästan inte alls velat veta av några åtgärder mot judarna. Men vid en lunch på svenska legationen där vi båda deltog, och den svenske kungen hade kritiserat de tyska judeåtgärderna, hade den gamle herrn med sin djupa allvarliga stämma avvisat yttrandena med att det handlade om inre tyska angelägenheter som uteslutande angick den tyske kanslern.”¹²

*

Gustafs agerande under 2:a världskriget var snudd på identiskt med hans agerande under 1:a världskriget. En blandning av offentliga utspel & personlig diplomati. Liksom 1:a världskriget samlades de nordiska statscheferna för att försäkra varandra om ömsesidig solidaritet. Gustaf, Haakon VII, Christian X, Finlands president & deras utrikesministrar sammanträdde på Stockholms slott den 18-19 oktober 1939. Gustaf ville presentera något konkret och skickade den 10 oktober Sven Hedin som personligt sändebud till Hitler för att sondera möjligheten till en fredskongress. Tyskland hade visserligen anfallet Polen men ytterligare krigshandlingar dröjde & Gustaf trodde det fanns en möjlighet att få parterna till förhandlingsbordet. Där hade han dock räknat fel. Hitler tog mycket vänligt emot Hedin men avböjde förslaget, som han ansåg utsiktslöst.¹³

Den 17 juni 1940 efter engelsmännens nederlag vid Dunkirk gjorde Gustaf ytterligare ett försök, denna gång via officiella kanaler. Hitler tackade för anbudet men avböjde en andra gång. Engelsmännens svar dröjde till mitten av augusti, men även de svarade nej. Gustafs programmatiska pacifism bemöttes med förakt. Churchills kommentar: ”Jag kanske bör tillägga att den föraktlige svenske kungens inblandning sedan han övergivit både Finland och Norge och är helt i tyskarnas grepp, trots att den kan innehålla en del uppmuntrande sidor, är sällsynt smaklös.” Gustaf gav trots det inte upp hoppet om att avvärja ett krig som p g a vapenutvecklingen hotade bli ännu blodigare än det förra kriget.¹⁴

*

Det fanns en förväntan att den nordiska solidaritetspakten innebar att Sverige skulle bistå Finland under vinterkriget mot Sovjetunionen den 30 november 1939 till den 13 mars 1940. Biståndet inskränkte sig dock till nödhjälp & en frivilligkår. Det njugga regeringsbeslutet var impopulärt i breda kretsar, men oppositionen kom av sig när Gustaf den 19 februari lät anteckna till statsrådsprotokollet att han fullständigt stödde regeringens beslut.

[Kungsorden hade] en omedelbart enande och lugnande effekt som skulle visa sig vara betydelsefull för Sveriges framtida neutralitetsanspråk. Statsminister Hansson, som ursprungligen varit tveksam till monarkens inblandning, insåg exempelvis snabbt sin felbedömning: »Uppvaktade kungen och tackade honom för hans diktamen.« ... I ett brev skrivet kort efter monarkens diktamen konstaterade den opinionsmässigt inflytelserike [ledaren för Nordens Frihet m m Sigurd] Curman att kungen nu hade »ställt sig personligen som en sköld framför P. A. Hansson«.¹⁵

¹¹ Torbacke 1971: s. 53; Thorsell 2006: s. 38. [Felix Hamrins dagbok, 1933-05-05.]

¹² Thorsell 2006: s. 36. [Okänd källa. Upptecknat 1942-05-21.]

¹³ Thorsell 2006: ss. 100-106.

¹⁴ Richardson 2007a: ss. 21-28; Richardson 2007b.

¹⁵ Jönsson 2007: ss. 161-162.

Gustaf V stödde även Hansson under Midsommarkrisen 1941 (beslutet om att tillåta transiteringen av tysk trupp till Finland via svensk järnväg). Hansson var dock denna gång så angelägen om att slippa ta något ansvar att han redan under dragningen hänvisade till att allt var Gustaf V:s initiativ. Thorsten Nothin mindes i sina memoarer det egendomliga i att ingen frågade Per Albin Hansson om dennes egen bedömning av läget, utan all diskussion handlade om vad Gustaf V sagt eller inte sagt. ”Ville man redan då ha konungen att skylla på ifall det ute i landet skulle växa fram en kritik mot undfallenheten för det tyska kravet? Den frågan kan knappast få annat än ett jakande svar. Ty på hösten började man att tala om att det var konungen som framtvingat medgivandet. Och man slog dövörat till för allt som kunde ge saken en annan tolkning.”¹⁶

Gustaf V verkar inte ha haft något emot operation Barbarossa eller fortsättningskriget den 25 juni 1941 till den 19 september 1944. Han skrev t o m i oktober 1941 ett privatbrev till Hitler där han gratulerade denne till beslutet att slå ned den ”bolsjevikiska pesthärden”. Men mars 1944 rådde han finnarna att sluta en separatfred med Sovjetunionen. Gustaf V var trots allt realist & realpolitiker. Även om det fanns gränser även för detta. Han betraktade Sovjetstaten som en mördarregim & vägrade ha något att göra med dess diplomatiska sändebud.¹⁷

Gustaf V:s agerande tolkades av de svenska nazisterna som att han var positivt inställd till rörelsen och Gustaf tog 1942 & 1943 emot två delegationer som betygade honom sin lojalitet & vördnad.¹⁸ Vid det laget hade dock Gustaf V redan börjat tänka om i sin tyska politik. Han hade värt sig mot tanken att tyskarna, ett europeiskt kulturfolk, skulle vara kapabla att mörda sina egna medborgare, men fick ge sig. Svårt att påverka utvecklingen dock. Hans mest konkreta insats var ett telegram den 30 juni 1944 till Ungerns riksföreståndare Miklós Horthy, där han protesterade mot dennes deportering av judar till de tyska dödslägren:

”Efter att ha erhållit kännedom om de utomordentligt hårda metoder som Eder regering tillgripit gentemot den judiska befolkningen i Ungern tillåter jag mig att vända mig personligen till Eders Höghet för att i mänsklighetens namn bedja Eder att vida åtgärder för att rädda dem som ännu återstår att rädda av detta olyckliga folk. Denna vädjan har föranletts av mina gamla känslor av vänskap för Edert land och av min uppriktiga oro för Ungerns goda namn och rykte i nationernas samfund.”¹⁹

Även andra grupper protesterade & deporteringarna avbröts. De judar som hade utländskt medborgarskap eller skyddspass fick lämna landet. Det var här Raoul Wallenbergs insatser gjordes. I och för sig hade Gustaf V efter kriget kunnat markera sitt ställningstagande genom att besöka t ex Auschwitz, men det gjorde han aldrig. Ytterligare en anklagelsepunkt är att han 1940 försökte övertala tidningsredaktören Torgny Segerstedt att inte genom sina skrivelser provocera tyskarna innan Sverige hunnit rusta upp sitt försvar.

*

Arvprins Gustaf Adolf (Edmund)

Ryktena om Edmunds nazistsympatier började den 16 juni 1932 när hans förlovning med Sibylla & svärfaderns nazistsympatier blev kända. Under sommaren befann sig Edmund & hans syster Ingrid i Coburg och den 14 juli demonstrerade Edmund sitt dåliga politiska omdöme genom att närvara vid en Stalhelm-parad genom staden, förmodligen som en artighetsgest mot sin blivande svärfar som

¹⁶ Nothin 1966: s. 402.

¹⁷ Bernadotte 1983: ss. 95-96.

¹⁸ Aftonbladet, 1942-11-25, s. 6; Norrskensflamman, 1942-11-23, s.5; Norrskensflamman, 1943-04-05, s. 3.

¹⁹ Judisk tidskrift 1944, årg. 17, ss. 244 & 281.

hade en ledande position inom Stalhelm, en veteranförening med starka kopplingar till nazistpartiet. Stalhelm & de lokala nazisterna skulle även bilda hedersvakt vid bröllopet, vilket fick Gustaf V att avstå från att närvara.²⁰ Fotografierna från bröllopet den 19 & 20 oktober var fulla av hakkors & uniformerade personer. Hitler hade dagarna före varit i Coburg för att fira 10-årsjubileet av segern i en serie gatuslagsmål där. Borgmästaren Franz Schwede som genomförde den borgerliga vigseln var nazist.

Från 1936 & 1939 finns flera tidningsartiklar om att Edmund & Sibylla under hans tyska ryttartävlingar träffade Hitler & Göring. De skall även ha varit bjudna till Görings nybyggda egendom Karinhall utanför Berlin. Det finns fyra fotografier ifrån Edmunds representation. Ett där han skakar hand med Hitler.

Det finns också tre incidenter under kriget:

- Den 11 augusti 1941 närvarade Edmund & tyske konsuln i Malmö vid invigningen av en minnessten för de tyska sjömän som omkommit vid Östbysänkningarna. Edmund höll ett kort tal där han berömde de tyska matroserna för deras mod & offervilja. (Vid transiteringen transporterade Engelbrekt-divisionen sin utrustning sjövägen, men ett av fartygen gick på en svensk mina.)
- Månadsskiftet september/oktober 1941 gjorde Edmund tillsammans en grupp svenska officerare under ledning av generalmajor Folke Högberg en studieresa till finsk-ryska fronten. Edmund besökte Petroskoj ett stycke in i Karelen strax efter att staden hade intagits och fortsatte sedan till Kontupohja ett stycke norrut.²¹ Han besökte även de svenska frivilliga vid Hangö-fronten. Två veckor senare besökte en svensk LO-delegation samma plats: ”Överstelöjnanten [Hans Berggren] berättade att prins Gustav Adolf två veckor tidigare besökt truppen och att det då hade inträffat ett otäckt tillbud. Bara ett 40-tal meter utanför husknuten exploderade en granat från det ryska artilleriet. ... Prinsen med [sin] militärutbildning kastade sig handlöst bakom ett klippblock.”²² Det har påståtts att Edmund vid detta tillfälle eller sommaren 1943 även besökte tyskarna som var förlagda inte långt därifrån, men det har inte gått att verifiera.²³
- Den 17 mars 1942 överlämnade Edmund Svärdsordens stora kors till kommunisternas särskilda hatobjekt marskalk Gustav Mannerheim.

Arbetartidningen, organ för det Moskvatrogna svenska kommunistpartiet, alluderade till incidenterna i ett nummer 1942-11-19: ”Arvprinsen Gustaf Adolf, bland folket mera bekant som nasseprinsen, har slitit sig från det intima umgänget med de tyska spetsarna och fältmarskalk Mannerheim för att göra vår stad [Göteborg] äran ... och popularisera det svenska kungahusets nazister ... nasseprinsen & hans tyska fru.”²⁴ Uppgiften ventilerades under ett regeringssammanträde dagen därpå, men togs ej på allvar.²⁵ LO:s pressombudsman Ragnar Casparsson träffade senare Edmund under en presskonferens på generalstaben, hade ett långt samtal med honom, och fick ett helt annat intryck.²⁶

Det brukar också nämnas att ordföranden i SSU Bertil Johansson, vid partikongressen 1944 yttrade sig negativt om särskilt Edmund: ”Att nästa man i tronföljden får vi väl tåla men sedan kommer en

²⁰ Alm 2010.

²¹ Mannerheim, 1951.

²² Casparsson, 1963: s. 98.

²³ Westerlund & Immonen, 1999: s. 59; ”Lawrence”. Finska frågor 1: 17:e divisionen. <skalman.nu> (2009-09-28).

²⁴ Nazistprinsen hit med tysk fru. Arbetartidningen, 1942-11-19.

²⁵ Westman 1981: s. 212.

²⁶ Ehrensverd 1965: s. 192. [Okänt datum. Omkring 1941/42.]

person som aldrig får bli kung.” Efter Edmunds död 1947 i en flygolycka var det locket på, men ännu så sent som 1982 cirkulerade rykten i republikanska kretsar om hans tyskvänlighet. Den skulle t o m varit orsaken till P.A. Hanssons stöd för transiteringen för att han inte ville riskera att Gustaf V & kronprinsen båda abdikerade och lämnade över tronen till Edmund.²⁷

*

Sommaren 1993 ordnade Carl Gustaf en utställning om sin far. Den 2 januari 1994 intervjuades han i SVT och framställde Edmund som en god familjefar, idrottsintresserad och med en traditionell officersutbildning. Programmet kritiserades efteråt för att inte beröra de rykten om Edmunds nazistsympatier som fortfarande cirkulerade.²⁸ Carl Gustaf bad chefen för det Bernadotteska familjearkivet att kontrollera om det fanns några handlingar som styrkte saken men inga sådana förefaller att ha hittats.

Någon regelrätt biografi publicerades inte förrän 2006.²⁹ Biografen visade att Edmund var tyskvänlig och under sina representationsresor till Tyskland träffat flera högt uppsatta nazister. Kanske inte så mycket att komma med, men slutomdömet blev ändå ganska gallsprängt:

Och arvprins Gustaf Adolf, kungens pappa, var han nazist? Frågan är fel ställd. Gustaf Adolf var ingen medvetet politisk person. Han var en svensk butter och hämmad karriärofficer från överklassen med för sin kast och sin tid typiska förhållningssätt, preferenser och fördomar. Han var fostrad i miljöer där auktoritär arrogans, reaktionär ressentiment och konservativt hjärnskrot var självklarheter. En ofreflekterad beundran för allt stortyskt ingick i den mentala grundutrustningen. I prinsens fall förstärktes de germanofila böjelserna av hans äktenskap med prinsessan Sibylla. Som ingift i ett av Tysklands mest Hitlervänliga furstehus matades han sannolikt med nazistpropaganda och som god svärson svalde han antagligen det mesta.³⁰

Författaren avslutar sina anklagelser med ”Men om detta vet vi egentligen ingenting. Arvprins Gustaf Adolf var inte en skrivande och talande människa.”

*

Prinsessan Sibylla av Sachsen-Coburg-Gotha

Under kriget delade kronprinsessan Louise & Sibylla på representationen. Louise besökte de allierade. Sibylla besökte tyskarna. Det var ett olyckligt beslut som fick konsekvenser för hennes rykte livet ut. Så t ex närvarade hon 1941 vid invigningen av Tyska skolan, en tysk bokutställning på Nationalmuseum & delade under ett besök i Haparanda ut gåvor (cigaretter & choklad) till tyska sårade soldater. Inte blev det bättre av att hon under kriget besökte Tyskland. Den 26 november 1943 stupade hennes bror Hubertus på östfronten. Eftersom han var medlem i nazistpartiet kunde Sibyllas närvaro vid begravningen konstrueras som ett politiskt ställningstagande, vilket också gjordes. Hennes far följde med tillbaka en vecka som diplomatiskt (=nazistiskt) sändebud och efter sammanbrottet flydde hennes bröder Johann Leopold & Friedrich till Sverige och fick (på ytterst oklara grunder) en fristad hos henne.

Sibylla fick anonyma hatbrev med tillmälen som ”svikare”, ”jävla tyska”, ”kom inte hit igen” (till Göteborg förefaller det) och obehagliga böcker om de tyska koncentrationslägren. Hon svarade med locket på. Inget var hennes fel. Hon var bara en stackars fembarnsmor, änka & prinsessa i exilen.³¹

²⁷ Sjöberg & Åsard 1982: s. 106.

²⁸ Kullenberg 1995a.

²⁹ Svensson 2006.

³⁰ Svensson 2010: ss. 121-122.

³¹ Ebba Samuelsson. Prinsessan Sibylla. Svensk Damtidning, 1972:39.

Faktiskt har hon genom att livet ut ynka & skylla ifrån sig undgått all kritik. Två biografier & en lång intervju med dottern Christina har inte på något sätt skingrat dimmorna om vad hon visste & kände.³² Att hon vid krigsslutet fortfarande hade känslor för Tyskland är dock klart. De två äldsta barnen deltog i segerfirandet inne i Stockholm. Själv stängde hon in sig på sitt rum. Så fort det var möjligt besökte hon Coburg inkognito och stannade där några veckor och hjälpte föräldrarna som var utkörda ur slottet. Det blev en vana. Fadern dog 1954, modern 1970. Det dröjde till 1965 innan hon offentligt tog avstånd från sin fars agerande. ”Alla trodde vi då att han [Adolf Hitler] skulle kunna hjälpa Tyskland på fötter ... man lät sig bedras av det dynamiska i hans framträdande och imponerades av att han skapade en slags ordning ur kaos. Man var som förhäxad, hypnotiserad, förstod inte vad som skedde under ytan. Först på avstånd kunde man se och tänka klart, då förstod man, då kom besinningen”.³³ Det tycks ha skett under tryck. Drottning Louise avled 1965 och Sibylla blev rikets första dam. Som sådan kunde hon inte försvara en nazist, inte ens om han var hennes far.

³² Lena Rainer. ”Sibylla – prinsessan på undantag”. Sydsvenska Dagbladet, 1997-11-02; Svensson 2006; Lundgren 2007.

³³ Margit Vinberg. Prinsessan Sibylla: Så är det att vara tittobjekt, symbol och fembarnsmamma. Vecko Journalen, 1965:30.

Referenser

- +Braskén, Kasper, Copsey, Nigel & Lundin, Johan A. (2019.) Anti-fascism in the Nordic Countries : New Perspectives, Comparisons and Transnational Connections. London/New York: Routledge.
- *Eliasson, Torsten. (1954.) Politiska stridsfrågor I : Socialiseringsfrågan, statskyrka-religionsundervisning, monarki-republik. Diskussionsmaterial för studiecirkel. Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund.
- *Harrison, Dick & Schein, Desirée A. (2012.) Från en säker källa... Stockholm: ICA-bokförlag.
- +Kumm, Evert, m fl. (1955.) Program, Praxis, Perspektiv. Stockholm: Brevskolan/ABF.
- *Lindblom, Tage. (1945.) Den socialdemokratiska ungdomsrörelsen i Sverige : en historik av Tage Lindblom. Tidens förlag & Frihets förlag.
- *Lindgren, John. (1955) Varför Sverige icke är republik. Lilla biblioteket. Tiden.
- *Lundberg, Victor. (2005.) ”Den siste af de typiske 1848 års män i Sverige.” Anteckningar om Julius Mankell och den svenska demokratins förhistoria. I: Historisk Tidskrift, 2005:3, ss. 421-440.
- *Lundin, Johan A. (2019.) Social democratic Youth and anti-fascism in Sweden, 1929-1939. I: Braskén m fl. red. 2019.
- *Moberg, Vilhelm. (1953.) Att övervaka överheten. Albert Bonniers förlag.
- *Moberg, Vilhelm. (1955.) Därför är jag republikan. Stockholm: Folket i Bild.
- *Sjöberg, Sten. (1955.) Republikfrågan. I: Kumm m fl. 1955: ss. 233-254.
- *Spångberg, August. (1966.) I tidens ström. Stockholm: Bok o Bild.

Gustaf V

- *Bernadotte, Carl Johan. (1983.) Det var en gång... Stockholm: Bonniers.
- *Jönsson, Mats. (2007.) »Den kungliga skölden« – Per Albin Hansson, Gustaf V och medierna 1940. I: Jönsson & Snickars red. 2007: ss. 159-205.
- +Jönsson, Mats & Snickars, Pelle. (red.) (2007.) Medier & Politik : Om arbetarrörelsens mediestrategier under 1900-talet. Statens ljud- och bildarkiv.
- *Nothin, Torsten. (1966.) Hågkomster. Stockholm: Natur och kultur.
- *Richardson, Gunnar. (2007a.) Förtroligt och hemligt : Kunglig utrikespolitik och svensk neutralitet under andra världskriget. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- *Richardson, Gunnar. (2007b.) Kunglig fredsaktion – ett demokratiskt svek? Det svenska medlingsförsöket 1940. I: Andersson & Tydén red 2007: ss. 84-104.
- *Torbacke, Jarl. (1971.) Gustaf V, Hitler och judefrågan 1933. Historisk tidskrift, 1971: ss. 49-61.
- *Thorsell, Staffan. (2006.) Mein lieber Reichskansler! Sveriges kontakter med Hitlers rikskansli. Stockholm: Bonnier fakta.
- *Westman, K G. (1981.) Politiska anteckningar september 1939 – mars 1943. Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Handlingar del 6.

Arvprins Gustaf Adolf

- *Alm, Göran. (2010.) För prinsessan Sibyllas egen skull : Kring ett dokument inför prins Gustaf Adolfs och prinsessan Sibyllas vigsel i det nationalsocialistiska Coburg 1932. I: Malmberg red. 2010: ss. 290-306.
- *Casparsson, Ragnar. (1963.) Brinnande horisonter. Stockholm: Tiden.
- *Ehrensvärd, Carl August. (1965.) I rikets tjänst : Händelser och människor från min bana. Stockholm: P.A. Norstedt & söners förlag.
- *Kullenberg, Annette. (1995a.) Prins Gustaf Adolf och nazismen. I: Kullenberg 1995b: ss. 203-215.
- *Kullenberg, Annette. (1995b.) Urp! sa överklassen : eliten i Sverige. Stockholm: Tiden.
- *Mannerheim, Gustav. (1951.) Minnen, del 1-2 (1951-1952). Stockholm: Norstedts.

- *Sjöberg, Sten & Åsard, Erik. (1982.) Med monarkin i lasten : En bok om Bernadotternas republikaner. Stockholm: Latina-förlaget.
- *Svensson, Per. (2006.) Han som aldrig fick bli kung: [berättelsen om Carl XVI Gustafs pappa]. Stockholm: Norstedt.
- *Svensson, Per & Lindner, PJ Anders. (2010.) Nej : monarkin har aldrig varit farligare än nu. & Ja : monarkins bästa tid är nu. Stockholm: Bonnier.
- *Westerlund, Göran & Immonen, Björn. (1999.) 17. divisionen : infanteri och artilleri i fortsättningskriget. Helsingfors: Söderström.
- *Westman, K G. (1981.) Politiska anteckningar september 1939 – mars 1943. Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Handlingar del 6.

Prinsessan Sibylla

- *Lundgren, Roger. (2007.) Sibylla : en biografi. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- *Svensson, Per. (2006.) Han som aldrig fick bli kung : berättelsen om Carl XVI Gustafs pappa. Stockholm: Norstedt.